

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НІЖИНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИКОЛИ ГОГОЛЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «НИЖНЬОСУЛЬСЬКИЙ»
ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА
ОХОРОНИ ПРИРОДИ

IX Всеукраїнський науково-практичний семінар

НАВКОЛИШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ І ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

21 жовтня 2022 р.

Збірник матеріалів

Полтава 2023

6. Карпенко К. К., Тюленєва В. О., Вакал А. П. та ін. Гідрологічні заказники в заплаві р. Сули на Сумщині // *Стан природного середовища та проблеми його охорони на Сумщині. Природно-заповідний фонд області. Книга 3. Суми : Джерело, 1999. С. 86–98.*

7. *Водноболотні угіддя України. Довідник / [За ред. Г. Б. Марушевського, І. С. Жарук]. К. : Чорноморська програма Ветландс Інтернешнл, 2006. 312 с.*

8. Клестов М. Л., Гальченко Н. П., Прядко О. І. та ін. *Рослинний та тваринний світ пониззя річки Сули / [За ред. М. Л. Клестова, Н. П. Гальченко]. К. : Фітосоціоцентр, 2016. 240 с.*

9. Якубенко Б. Є., Попович С. Ю., Устименко П. М., Дубина Д. В., Чурілов А. М. *Геоботаніка: методичні аспекти досліджень. К., 2020. 316 с.*

10. *EUNIS habitat classification [Electronic resource] – Web access: <https://www.eea.europa.eu/themes/biodiversity/eunis/eunis-habitat-classification>*

11. Андрієнко Т. Л., Перегрим М. М. *Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України. К., 2012. 148 с.*

12. *The IUCN Red List [Electronic resource] – Web access: <http://www.iucnredlist.org>*

УДК 581.526.425(477-751Супр)-021.414

АКТУАЛЬНІСТЬ ОХОРОНИ ФІТОРІЗНОМАНІТТЯ СУПРУНІВСЬКИХ ПЕРЕЛІСКІВ – ОСТАНЦІВ ЗОНАЛЬНИХ ДІБРОВ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ ПІД ПОЛТАВОЮ

*Смоляр Наталія, Запорожець Анастасія
Полтава, Україна*

Збереження лісів є однією з важливих сучасних проблем людства, оскільки ці біоми є одними із найважливіших джерел відновних ресурсів біосфери, а тому здатні стабілізувати та відновлювати її природну рівновагу. Тому питання охорони лісів планети, у тому числі й України, набувають пріоритетного значення. Надзвичайно актуальні вони й для Полтавщини – лісостепового регіону, де широколистяні ліси хоча і є зональним типом рослинності, однак збереглися лише на незначних площах і фрагментарно.

На околицях міста Полтави – обласного центру України – й до нашого часу збереглися незначні за площею масиви широколистяних лісів – залишки вікових дібров, зональних для Лівобережного Лісостепу. За структурою угруповань і флористичним складом вони цілком відображають особливості лісостепових дібров і мають вагомe історико-природоохоронне, фітосозологічне, екологічне значення [3]. Це лісові масиви є останцями природних вікових дібров, які вкривали Полтаву й Полтавську область, межуючись на вододілах із рослинністю лучних степів. Вони нині складають, так зване, зелене лісове кільце навколо Полтави, хоча й вкрай фрагментарне, насамперед, це Розсошенські діброви на околицях с. Розсошенці (частина їх

охороняється в статусі ботанічного заказника місцевого значення «Розсошенський» на площі 15,7 га) [6], Тростянецькі діброви в районі сіл Великий Тростянець та Щербані (перспективні для заповідання), Гришків ліс у межах Полтави в мікрорайоні Половки (проектований ботанічний заказник місцевого значення), Яківчанський ліс – масив діброви на околиці Полтави в районі села Яківці (охороняється в межах парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Полтавський міський парк»). Ці вцілілі лісові масиви дібров складають, так зване «перше зелене кільце» навколо Полтави, а тому перебувають в умовах найбільших екологічних загроз у відношенні їх знищенні при забудові міста, хоча деякі вже охороняються, а інші – є перспективними для найшвидшого забезпечення їх охороною. Приміром, Яківчанський ліс, який згідно проєкту Полтавського міського парку значився площею 19,0 га, на 2018 рік [10] має площу всього 17,94 га, що є результатом недотримання заповідного режиму для цієї природно-заповідної установи через провадження різних науково необґрунтованих та природоохоронного недоцільних технічних та рекреаційних заходів .

На незначній відстані (10-20 км) від Полтави на вододілах теж збереглися фрагментарно такі масиви природних дібров різної, але незначної площі кожен, у північно-західному напрямі. Одними з таких є, так звані, Супрунівські переліски, що знаходяться в околицях села Супрунівка в районі автодороги М-3 «Київ – Довжанський».

Інформація про них та їх біорізноманіття в науковому інформаційному просторі станом на 2021 рік була відсутня. Тому вивчення їх біорізноманіття та з'ясування сучасного екологічного стану стало вкрай необхідним для їх збереження й охорони.

Ці лісові масиви незначними за площею фрагментованими ділянками розміщені більше-менш скупчено в оточенні сільськогосподарських угідь та відвідуються місцевим населенням, а у весняний період ботанічними бракон'єрами, що обумовлює синантропізацію та ксерофітизацію флори й негативно позначається на екологічному стані їх окремих ділянок.

Об'єкти досліджень згідно фізико-географічного районування України знаходиться в межах Східно-Полтавської підвищеної області Лівобережно-Дніпровської лісостепової провінції лісостепової зони Східно-Європейської рівнини [11], за геоботанічним районуванням України [2] – до Роменсько-Полтавського геоботанічного округу Лівобережно-Придніпровської підпровінції Східно-Європейської провінції Європейсько-Сибірської лісостепової області.

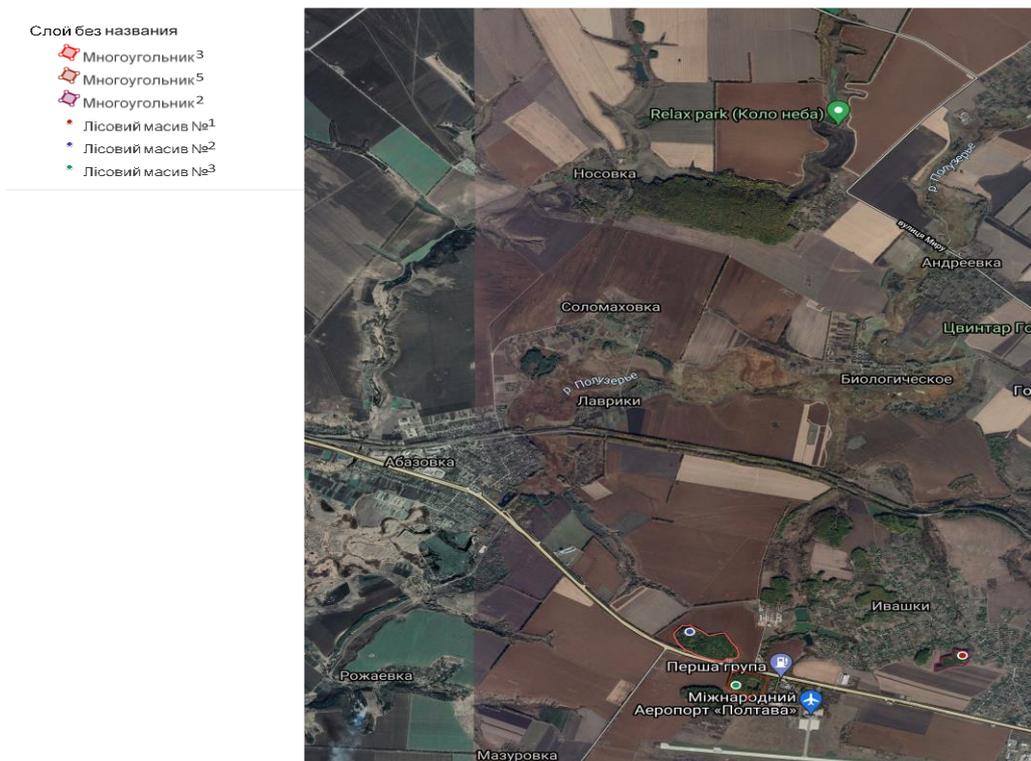

Рисунок 1 – Картосхема розташування обстежених лісових масивів

Вивчення фіторізноманіття лісових масивів Супрунівських перелісків розпочато нами в 2021 році є комплексним та багатоетапним. На першому етапі нами з'ясовано видовий склад флори об'єктів, проведено її комплексний аналіз (систематичний, біоморфологічний, екологічний, еколого-ценотичний), започатковано моніторинг ценопопуляцій созофітів, встановлено фітоценотичну структуру Супрунівських перелісків [7-9]. Результати цих досліджень лягли в основу підготовленої нами конкурсної роботи «Фіторізноманіття Супрунівських перелісків та питання їх збереження», з якою Запорожець Анастасія, один із авторів статті, взяла участь у 2022 році у Всеукраїнському конкурсі учнівських наукових робіт МАН на обласному етапі. Продовжуючи дослідження у весняно-літній період 2022 року нами було зібрано матеріали для уточнення видового складу флори, коригування результатів аналіз флори (систематичного, біоморфологічного, екологічного, еколого-ценотичного) та даних щодо структури фітоценозів.

Матеріали проведених досліджень дозволяють визначити наукову цінність природних умов та біорізноманіття лісових масивів в околицях села Супрунівка, що є підґрунтям загальної оцінки стійкості лісових екосистем та обрuntuвання доцільності їх заповідання як останців природних вододільних широколистянолісових фітоценозів.

Для лісових масивів Супрунівських перелісків встановлений видовий склад флори, який нараховує 119 видів вищих рослин. Вони в систематичному відношенні репрезентують відділ Magnoliophyta й належать до 91 роду, 38 родин та 28 порядків. Переважають дводольні рослини (класи Magnoliopsida і Rosopsida) – 99 видів; 82,2%. Однодольні (Liliopsida) в складі флори

Супрунівських перелісків представлені 20 видами (16,8%). За співвідношенням систематичних груп, провідними родами та родами флора перелісків виявляє ознаки типових локальних лісових флор .

За результатами проведених біоморфологічного, екологічного та еколого-ценотичного аналізів флора Супрунівських перелісків зберігає риси типових неморально-лісових локальних флор [8]. За еколого-ценотичною характеристикою всі виявлені види Супрунівських перелісків розподілилися між шістьма групами й один вид визначений нами як такий, що не належить до екологічних груп лісових масивів. Найбільш чисельною є власне неморальнолісова (52 видів; 44,8%), види якої приурочені до угруповань класу *Quercus-Fagetea Br.-Bl et Vlieger. in Vlieger 1937*. На основних площах обстежені лісові угруповання мають типову чотирирясну будову з двома деревними ярусами, підліском та травостоєм.

Для лісових масивів Супрунівських перелісків характерні високі показники фітосозологічної оцінки, які визначені фітоценозами, включеними до Зеленої книги України [4] (фітоценотичної), та видів созофітів (флоросозологічної). І хоча у видовому списку досліджених лісових масивів виявлено лише два рідкісні види (*Tulipa quercetorum* Klok. & Zoz – вид, включений до Червоної книги України [12], та *Scilla siberica* Haw. – регіонально рідкісний для Полтавської області [5]), однак вони утворюють на деяких ділянках досить чисельні ценопопуляції. А останній вид є домінантом синузій ранньовесняних ефемероїдів у широколистянолісових угрупованнях. Саме тому Супрунівські переліски є ще й потужними резерватом збереження лісового фіторізноманіття на генетичному, популяційному, видовому та ценотичному рівнях.

Рисунок 2 – Формування весняних синузій із домінуванням *Scilla siberica* (лісовий масив №1)

Рисунок 3 – *Tulipa quercetorum* – лісовий ефемероїд, включений до Червоної книги України (виявлений вперше в 2022 році)

За загальноприйнятими критеріями репрезентативності й унікальності та з використанням чотирибальної оціночної шкали нами встановлені високі показники наукової цінності Супрунівських перелісків – флористичної, фауністичної, ценотичної, ландшафтної та ін. Однак, найбільш вагомими є саме показники ботанічної цінності, що виявляються в значному, як для незначної сумарної площі лісових масивів та їх фрагментарного характеру, флористичному та ценотичному багатстві, представленості раритетного фіторізноманіття [8]. Саме ці установлені показники нами використано для підготовки наукового обґрунтування доцільності збереження лісових масивів Супрунівських перелісків шляхом заповідання в статусі ботанічного заказника місцевого значення. Відповідно до положень ботанічні заказники створюються з метою збереження й відтворення цінних у науковому, народногосподарському (ресурсно-кормовому) й естетичному відношенні ділянок із природним рослинним покривом, а також для збереження в природних умовах рідкісних рослин та угруповань.

Використані інформаційні джерела:

1. Байрак О. М., Стецюк Н. О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. Полтава : Верстка, 2005.
2. Геоботанічне районування Української РСР. К. : Наукова думка, 1977. 304 с.
3. Донченко Д., Смоляр Н. Созологічна цінність останців природних дібров на території м. Полтава та питання їх охорони // Молодь і поступ біології : Зб-к тез XII Міжн. наук. конф. студентів і аспірантів (м. Львів, 19-21 квітня 2016 р.). Львів, 2016. С. 152–153.

4. Зелена книга України ; під ред. чл.-кор. НАН України Я. П. Дідуха. К. : Альтерпрес, 2009. 448 с.

5. Офіційні переліки регіонально рідкісних рослин адміністративних територій України (довідкове видання) / Укладачі: докт. біол. наук, проф. Т. Л. Андрієнко, канд. біол. наук М. М. Перегрим. Київ : Альтерпрес, 2012. С. 93–99.

6. Природно-заповідний фонд Полтавської області: Реєстр-довідник / Н. О. Смоляр. Полтава : ШвидкоДРУК, 2014. 149 с.

7. Смоляр Н. О., Запорожець А. О. Збереження останців Супрунівських дібров у Полтавській області в умовах сучасних екологічних викликів та загроз // Подолання екологічних ризиків і загроз для довкілля в умовах надзвичайних ситуацій – 2022 : Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Подолання екологічних ризиків та загроз для довкілля в умовах надзвичайних ситуацій – 2022», (26–27 травня 2022 року, Полтава – Львів). Полтава : НУПП, 2022. С. 551–554.

8. Смоляр Н. О., Запорожець А. О. Оцінка показників наукової цінності біорізноманіття Супрунівських перелісків у контексті їх заповідання // «Екологія. Довкілля. Енергозбереження». 2022» : Збірник матеріалів III Міжн. наук.-практ. конф. (1-2 грудня 2022 року, Полтава). Полтава : НУПП, 2022. С. 269-273.

9. Смоляр Н. О., Запорожець А. В. Фіторізноманіття Супрунівських перелісків та їх збереження (Полтавська область, Україна) // The IV International Scientific and Practical Conference «Actual problems of practice and science and methods of their solution», January 31 – February 02, Milan, Italy. P. 116–120.

10. Смоляр Н.О., Халимон О.В. Карта Яківчанського лісу Полтавського міського парку: створення та значення для фітомоніторингу // Полтавський краєзнавчий музей: Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток: збірник наукових статей / Департ. культури і туризму Полтав. ОДА; ПКМ імені Василя Кричевського; [ред. кол.: Бабенко Л. А., Вождаєнко В. В., Гаврилюк Н. О. та ін.; гол. ред. кол. Супруненко О. Б.; наук. ред. Мокляк В. О.] Полтава : Арбуз, 2019. С. 6–12.

11. Физико-географическое районирование Украинской ССР ; Под ред. В. П. Попова, А. М. Маринича, А. И. Ланько. К. : Изд-во Киевск. ун-та, 1968. 683 с.

12. Червона книга Україна. Рослинний світ ; за ред. Я. П. Дідуха. К. : Глобалконсалтинг, 2009. С. 177.